

НИКОЛАЙ ПАСКАЛЕВ

**ПРАВОПИС НА ЛИЧНИТЕ И ПРИТЕЖАТЕЛНИТЕ
МЕСТОИМЕННИЯ ПРИ ИЗРАЗЯВАНЕ НА УЧТИВОСТ**

NIKOLAY PASKALEV

**SPELLING OF PERSONAL AND POSSESSIVE PRONOUNS IN
EXPRESSING POLITENESS**

(Abstract)

The article traces the codification practice regarding the spelling of a capital letter at the personal and possessive pronouns in the so-called polite forms. The reasons for the continuing decades spelling variations in plural forms of these pronouns are analyzed. The article gives an assessment of the codification solutions in some of the authoritative scientific grammars and in the official spelling dictionaries for their accuracy and perceptiveness.

Keywords: codification, capital letter, personal pronouns, possessive pronouns, polite forms, expression of courtesy

Един от най-често задаваните въпроси в Службата за езикови справки и консултации на ИБЕ звучи приблизително така: „Нали само когато се употребява вместо *ти*, *Вие* се пише с главна буква?“. Подобна формулировка е показателна за осмислянето на една от значително разколебаните правописни норми, свързани с употребата на главни букви. Убедеността (в случая прагматично маркирана чрез частицата *нали*), че формите на личните и притежателните местоимения във 2 л. мн.ч. се пишат с главна буква само когато заместват формите за ед.ч. на тези местоимения, оказва се, е в основата на една от най-широко разпространените неточни и подвеждащи интерпретации на книжовни норми. За подобна интерпретация, от една страна, съществуват системноезикови причини, а от друга, в исторически план за нея допринася и недостатъчно прецизната и категорична кодификация.

Една от важните транспозитивни употреби на личните и притежателните местоимения за 2 л. мн.ч. е свързана с изразяването на учтивост. В т.нар. *учтиви форми* (при обръщение към един събеседник) те се използ-

ват вместо съответните местоимения в ед.ч., като в тези случаи се пишат с главна буква. Следователно налице са два маркера, по които се противопоставят двете групи местоимения – *единствено/множествено число* и *малка/главна буква*. Може да се предположи, че в съзнанието на пишещия двете противопоставяния „взаимно се подкрепят“ и изключват възможността за противопоставянето само по признака *малка/главна буква*, което всъщност се реализира при учтивата употреба на местоименията *Вие, Ви, Ваш* и т.н. в обръщение към повече от един събеседник. Както може да се види от примерите в увода на „Официален правописен речник на българския език“ (2012), изразяването на учтивост не се отнася само до изказванията, съдържащи обръщение към един събеседник, но като че ли според немалко носители на книжовния език съществува именно такава прагматично ограничение. Нещо повече. Употребата на главна буква в местоименните форми при обръщение към множество събеседници през последните две-три години неколкостранно бе обявявана в различни печатни и електронни медии за нововъведение, при това спорно и по-скоро нежелано. Един диахронен поглед показва, че въпреки невинаги прецизната кодификация правилото за писане с главна буква на местоименните форми при обръщение към множество събеседници има достатъчно дълга и устойчива традиция.

Още в края на 30-те и началото на 40-те години на миналия век то е кодифицирано в две от научните граматика на българския език¹. В „Българска граматика“ (1941) Д. Попов формулира правилото, но без да разграничава употребите на местоименията при обръщение към един и към множество събеседници: „Второличните местоимения *вие, вас, вам, ви, ваш* се пишат почтено (етикетно) с главна начална буква – *Ви, Вас, Вам, Ви, Ваш*“ (Попов 1941: 148). В своята „Основна българска граматика“ Л. Андрейчин кодифицира както учтивата употреба на множествените форми на личните и притежателните местоимения във 2 л., така и техния правопис: „За израз на учтивост към лице, с което говорим, местоименията за 2 л. се употребяват в множествено вместо в единствено число (*Вие, Вас, на Вас, Вам, Ви* вместо *ти, тебе, на тебе* и пр.). При това формите за учтивост се пишат с главна начална буква. Също и когато означават действително множествено число, тези форми се пишат с главна буква, ако искаме да изразим уважение“ (Андрейчин 1944: 361). Особено важно в приведената цитат е последното изречение, тъй като в него ясно е посочен случаят на употреба на главна буква в разглежданите местоимения при обръщение към повече от един събеседник. Именно този случай обаче не е описан във втория том на „Грамматика на съвременния български книжовен език“ (1983), където в правописна бележка към раздела, посветен на употребата на личните местоимения, е посочено само, че „Формата *Вие*, употребена вместо *ти*, се пише с начална главна буква“ (ГСБКЕ 1983: 193).

Допълнително разколебаване в обхвата на нормата внася и кодификацията в правописните речници. В многобройните издания (над двайсет в периода 1945–1983 г.) на „Правописен речник на българския книжовен език“ на Андрейчин, Георгиев, Леков и Стойков формулировката на правилото е почти непроменена: „С главна буква се пишат и местоимения, употребени в учтивя форма: *Вие, Ви, Вас, Вам, Ваш...*“ (Андрейчин, Георгиев, Леков 1948: 15). То е илюстрирано само с един пример, при това с обръщение към един събеседник, което води до затвърждаване на убеждението, че само тогава второличните форми за множествено число на личните и притежателните местоимения се пишат с главна буква.

В „Правописен речник на съвременния български книжовен език“ (1983) е направено необходимото прецизиране: „За израз на учтивост и уважение главни букви се пишат в следните случаи: 1. При личните и притежателните местоимения за 2 л. мн.ч. *Вие, Вас, Ви, Вам, Ваш, когато се отнасят за едно или за повече лица*“ (курс. мой – Н. П.) (ПРСБКЕ 1983: 41). Въпреки че това е речникът, който регламентира книжовния правопис в продължение на почти двайсет години, цитираното уточнение като че ли често остава незабелязано. Трябва да се добави, че в ПРСБКЕ присъства и бележка, показателна за статута на художествените текстове, която до голяма степен отразява установената практика: „В художествената литература тези местоимения се пишат с малка буква независимо от изразяваното отношение“ (ПРСБКЕ 1983: 42). Такава бележка е включена и в увода на „Нов правописен речник на българския език“ (2002), което отново действа в посока на разколебаване на нормата. За това допринася и формулировката на правилото, според което употребата на главна буква при разглежданите местоименни форми е ограничена до официалния регистър („официални документи“).

В „Официален правописен речник на българския език“ (2012) водещ е стремежът към генерализиране на правилото: „С главна буква се пишат лични и притежателни местоимения в следните случаи: 49.1. В състава на учтивата форма“ (ОПР 2012: 48). Прецизиран е и обхватът му чрез примери, които включват употреби на местоименията при обръщение както към един, така и към множество събеседници. Описаната по-горе медийна реакция спрямо „новата“ кодификация може да бъде интерпретирана като поредно разколебаване на нормата. Има основание обаче да се смята, че в по-дългосрочен план тази кодификация ще допринесе за нейното стабилизиране и за преодоляването на дългогодишни колебания в писмената практика.

БЕЛЕЖКИ

¹ Към тях трябва да се добави и „Грамматика на българския език“ на Ст. Младенов и Ст. Попвасилев, в която е налице кодификация чрез примери.

ЛИТЕРАТУРА

Андрейчин 1944: *Андрейчин, Л.* Основна българска граматика. София, Хемус А.Д.

Андрейчин и др. 1948: *Андрейчин, Л., Ив. Леков, Вл. Георгиев.* Правописен речник на българския книжовен език. София, Народна просвета.

ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология. София, Издателство на БАН.

Младенов 1939: *Младенов, Ст. и Ст. Попвасилев.* Граматика на българския език. София, Казанлъшка долина (фототипно издание 2012).

НПРБЕ 2002: Нов правописен речник на българския език. София, Хейзъл.

ОПРБЕ 2012: Официален правописен речник на българския език. София, Просвета.

Попов 1941: *Попов, Д.* Българска граматика. София, изд. „Хр. Г. Данов“.

ПРСБКЕ 1983: Правописен речник на съвременния български книжовен език. София, Издателство на БАН.

✉ *Гл.ас. д-р Николай Паскалев*

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

ndymitrov@abv.bg

✉ *Assist. Prof. Nikolay Paskalev, PhD*

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

ndymitrov@abv.bg